

AMELIORAREA CALITĂȚII VIETȚII COPIILOR: O PREMISĂ PENTRU SECURITATEA DEMOGRAFICĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Buciuceanu-Vrabie Mariana, *dr. în sociologie, conf. cerc.,
Institutul Național de Cercetări Economice al AȘM*

Abstract. The article integrates a general approach to the situation of children in the country and their living standards. It is known that a criterion to establish the level of development of a country is how well it cares for its children. Supplementing the indicators necessary of evaluation and comparability of the situation of children with other countries, is partial for Moldova. However, the quality of life of children and opportunities for sustainable development of future generation can be perceptible. In Moldova, the most acute social problem reported to children is their poverty, inequality of income and expenditures for children in rural areas, accessibility of medical and education services, behavioral risks as a result of parents' labor migration.

Keywords: children, child welfare, quality of life of children, child safety, child morbidity, behaviors and risks, etc.

Oricare popor își asumă imperativul privind bunăstarea copiilor, or bunăstarea întregii comunități în mare parte este determinată de situația copiilor care îi formează potențialul cultural, intelectual, productiv și reproductiv. Conștientizând provocările proceselor demografice pentru dezvoltarea ulterioară, trebuie să percepem totodată că problema în acest caz nu se limitează doar la cantitate dar și la calitate – nu atât în tempoul de creștere a natalității, cât în ce condiții se dezvoltă generația tânără și de care resurse economice și sociale dispune pentru aceasta.

Un criteriu autentic în stabilirea nivelului de dezvoltare a unei țări este - cât de bine se îngrijește de copiii săi [1]: sănătatea și siguranța copiilor, bunăstarea lor materială, educația și socializarea lor, precum și cât de mult sunt iubiți, apreciați și integrați în familie și societatea în care s-au născut. Studiile dedicate țărilor cu nivel mediu al veniturilor populației, demonstrează că nivelul înalt al inegalității economice este strâns legat de complexul problemelor sociale inclusiv încrederea reciprocă, media speranței de viață, mortalitatea infantilă, performanțele școlare, bolile psihice, narcomania, sarcinile la adolescente, infraționalitatea. Totodată intensitatea mai înaltă a creșterii economice nu neapărat duce la diminuarea acestor probleme sociale, or potrivit cercetărilor [2], indicatorii relativ buni privind situația copiilor într-o țară, pot masca inegalitatea înaltă dintre copii după nivelul de venit, regiunea de trai, particularitățile fizice sau situația familială – și ascunde prezența riscurilor marginalizării sociale.

Rezolvarea problemelor rezultate de pierderile demografice, modernizarea țării și dezvoltarea unei societăți mai incluzive nu este posibilă fără investiția în fiecare copil și asigurarea ca fiecare copil să nu rămână fără atenție. La etapa actuală, calitatea potențialului uman stabilește competitivitatea oricărei țări.

Calitatea potențialului uman descendent depinde de acțiunile prezente, și aici ne referim în primul rând la politica orientată către familie și copii.

În Republica Moldova, potrivit statisticii la începutul anului 2013 din efectivul populației, 712,1 mii persoane sau fiecare a cincea persoană era în vârstă de până la 18 ani, cu o concentrație superioară în mediul rural (peste 64%).

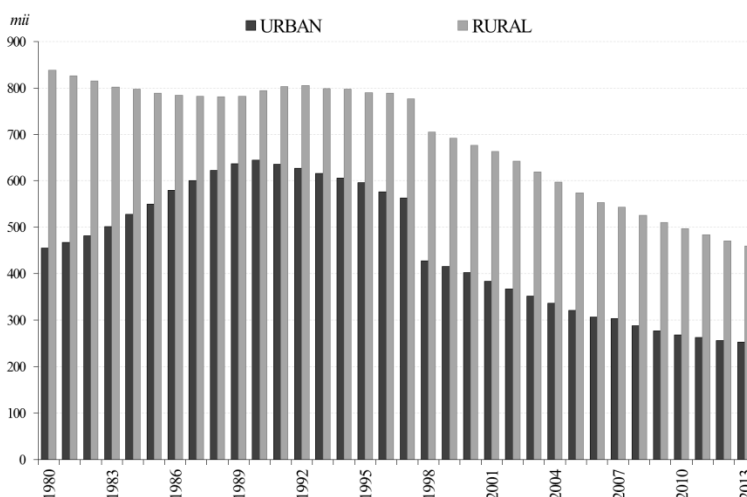

Fig.1. Dinamica efectivului populației de 0-17 ani, 1980-2013, mii persoane
* Începând cu 1997, fără raioanele din stînga Nistrului și mun. Bender
Sursa: BNS, Banca de date; www.statistica.md

Depopularea și accentuarea procesului de îmbătrânire demografică, de altfel specific majorității țărilor din regiune, începând cu anul 1991 înregistrează micșorarea ponderii copiilor și adolescenților cu vârsta de până la 17 ani, în totalul populației (de la 32,4% în 1980 la 20% în 2013). Deși, potrivit standardelor internaționale, Moldova se plasează încă printre țările cu o populație relativ tânără, în mare parte datorită nivelului înalt al mortalității, intensitatea diminuării ponderii copiilor în totalul populației țării este cea mai accentuată (cu peste 9% diferență între anul 2000 și 2012) în comparație cu alte țări (o diferență ce oscilează de la 1% la 6%) (Fig.2).

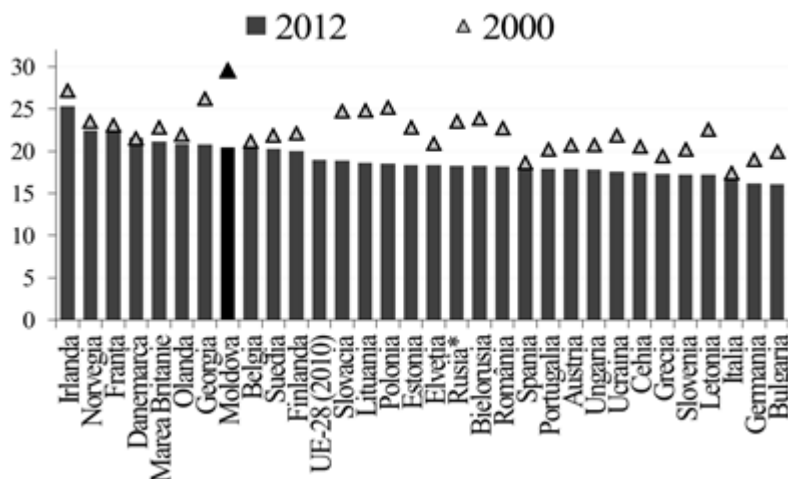

Fig.2. Dinamica ponderii copiilor (0-17 ani) în totalul populației în țările din regiune, 2000-2012, %

*Rusia 2012=datele pentru 2010

Sursa: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

În intervalul ultimilor două decenii sunt evidente schimbări esențiale în structura familiei: s-a micșorat ponderea familiilor cu copii în totalul gospodăriilor (de la 45,8% în 2004 la doar 35,2% în 2012); a crescut ponderea familiilor cu un copil (55,8% în 2012 față de 53% în 2004) și a diminuat cota celor cu doi copii (de la 35,5 la 34% în 2012), precum și cu trei și mai mulți copii (de la 11,4% la 10,2% în 2012). În prezent, numărul mediu de copii în familie este de 1,6, rămânând la valoarea anului censitar 2004. În raport cu datele recensământului din 1989, valorile respective sunt mult mai mici [3]. Deasemenea se remarcă o creștere constantă a familiilor monoparentale în rândul familiilor cu copii sub 18 ani (circa 6% în 2012 comparativ cu 4,9% în 2006), precum și în totalul gospodăriilor (cu 6% în perioada intercensitară [4, p.74]) ca urmare a creșterii divorțurilor, nașterilor extraconjugale, căsătoriilor neînregistrate, dar și văduviei precoce a femeilor. Menționăm că, potrivit rezultatelor recensământului 2004, circa 12% copii sub 18 ani (sau 102,8 mii) locuiau în familii monoparentale.

Studiile autohtone evidențiază și o creștere semnificativă a numărului și ponderii copiilor născuți în afara căsătoriei - de trei ori în intervalul anilor 1980-2012, înregistrând 22,4% în totalul născuților vii [4; 5]. Cu toate acestea însă, ar fi greșit să presupunem că aproape fiecare al patrulea copil crește și se educă fără tată. Statistica oficială demonstrează că la cererea ambilor părinți sunt înregistrați aproape 2/3 dintre copiii născuți în afara căsătoriei. Mai mult, copiii oficial sunt înregistrați de către unul din părinți, de regulă mama, uneori însă trăiesc cu ambii, întrucât nu toți părinții sunt predispuși să-și înregistreze copiii în baza unei cereri comune.

Subiectul copilăriei integrează aspecte umanitare, sociale, economice ș.a. În studiile transnaționale [1; 2], aprecierea bunăstării copiilor și a tinerilor în vârstă de până la 20 ani, se bazează pe indicatorii ce caracterizează situația a cinci domenii esențiale pentru viață: bunăstarea materială, sănătatea și securitatea, educația, comportamentul și riscurile, condițiile de trai (locative) și mediul înconjurător (ecologic/ecosistem). Completarea acestor indicatori în cazul Republicii Moldova și comparabilitatea cu alte țări, este parțială. Cu toate acestea, creionarea situației copiilor și șansele unei dezvoltări durabile a generației se pot face perceptibile. Incapacitatea de a proteja și promova bunăstarea copiilor este asociată cu riscuri ascendente pe parcursul vieții mature ce pornesc de la tulburările de dezvoltare cognitivă la insuccesele școlare, de la abilități și așteptări reduse până la productivitate scăzută și venituri inferioare, de la rate înalte ale șomajului până la dependență economică sporită în ascensiune, de la prevalența conduitei antisociale la implicare în acte delictuale, de la abuz de droguri și alcool la creșterea nașterilor în vârstă prematură, de la costuri înalte ale asistenței medicale la incidență înaltă a bolilor psihice.

În Moldova, cea mai acută problemă socială raportată la copii, este sărăcia acestora și a familiilor cu copii. Gospodăriile cu copii se raportează atât la grupul cu risc maxim de sărăcie, cât și la categoria populației cu cel mai modeste venituri. Criza de pe piața muncii a anilor 90 a plasat familia în fața șomajului și a muncii cu venit foarte mic ce nu asigură nici cel puțin salariatului minimumul de existență, sporind riscul de sărăcie a familiilor cu copii în raport cu alte categorii ale populației. În perioada creșterii economice din deceniul următor riscul de sărăcie pentru copii a diminuat, dar cu o intensitate mult mai lentă decât pentru alte categorii. Vulnerabilitatea copiilor la sărăcie nu înregistrează deosebiri evidente între sexe, însă prezintă un risc pronunțat în cazul copiilor ce locuiesc în mediul rural.

Specifică și țărilor din regiune, totuși, profunzimea și severitatea sărăciei copiilor în Moldova rămâne a fi inacceptabil de mare, constituind circa 20% în 2011. În pofida faptului că, a diminuat substanțial în ultimii zece ani (față de 45,2% în 2002), incidența sărăciei copiilor este mai înaltă decât în medie pe locuitorii țării (în medie cu 2p.p. anual în intervalul evaluat), inclusiv în toate grupele de vârstă ale copiilor (Tabelul1). Riscul sărăciei crește odată cu creșterea numărului de copii în familie, dar și traiul în mediul rural: circa 38% din familiile cu trei și mai mulți copii trăiesc la limita sărăciei, depășind de 2 ori media pe țară, iar în sate, sub incidența sărăciei este fiecare al treilea copil. Totodată, circa 85% dintre copii săraci trăiesc în zonele rurale, înregistrând o discrepanță colosală în raport cu mediul urban.

Astăzi, deși incidența sărăciei este în descreștere, constatările oficiale rezumându-se la influența veniturilor remise de peste hotare care au condiționat creșterea economică și respectiv situația materială a populației [6; 7], iar țara și-a propus obiective de dezvoltare durabilă, incertitudinile legate de viitorul copiilor, precum și sărăcia, rămân probleme majore enunțate de populația țării și plasate în

topul celor mai îngrijorătoare lucruri. Astfel, potrivit datelor empirice reprezentative [8], în intervalul anilor 2002-2013 fiecare a doua persoană rămâne îngrijorată pentru viitorul copiilor săi, valoare maximă fiind înregistrată în anul curent (65% din populație).

Tabelul 1. Incidența sărăciei în rândul copiilor (0-17 ani), %

		2002	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Rata sărăciei absolute, %		40,4	30,2	25,8	26,4	26,3	21,9	17,5
Rata sărăciei, copii sub 18 ani		45,2	32,8	27,3	27,2	28,2	24,2	20
pe medii	urban	35,5	25,6	18,1	13,9	12,8	9,8	
	rural	50	37	33	34,9	37,7	33	
pe vârstă	pînă la 3 ani	49,7	32,5	27,1	28,2	27,5	23	
	3-6 ani	48,1	35,1	28,1	26,9	26,3	26,7	
	7-10 ani	42,7	35,2	28,8	27,5	29	23,1	
	11-15 ani	46,8	31,1	27,5	25,7	29,2	23,6	
	16-17 ani	46,5	30,9	25	29,5	28,1	24,8	

Sursa: BNS; Raport privind sărăcia în Republica Moldova 2010-2011. Chișinău, Ministerul Economiei, 2012

Pentru ași asigura supraviețuirea familiei și a copiilor, în lipsa posibilităților de avea un venit decent, a nivelului redus al condițiilor de trai, a infrastructurii slab dezvoltate și sărăciei, mulți părinți sunt motivați să plece la muncă în afara țării. Riscuri de lungă durată pentru viitoarea generație a țării, prezintă migrația de muncă a părinților și situația copiilor rămași fără supraveghere cu consecințe majore asupra relațiilor sociale și familiale, a particularităților de integrare socială, culturală, educațională ș.a. Conform datelor oficiale, în ultimii ani, în fiecare a cincea familie cu copii cel puțin un membru se afla la muncă în afara țării, depășind de 1,6 ori ponderea în cazul tuturor gospodăriilor. Integritatea familiei cu copii este marcată în special în cazul familiilor din mediul rural, unde în fiecare a patra gospodărie cu copii lipsește un adult (în mediul urban – în fiecare a șasea); a familiilor extinse (aproape 2/3 din totalul gospodăriilor cu copii și migranți) și a cuplurilor familiale (1/3). Mai mult de jumătate din gospodăriile afectate de migrație au în întreținere un copil, 1/3 au doi copii și practic fiecare a zecea – trei și mai mulți copii. Mai mult, fiecare al cincilea migrant în vârstă de 20-49 ani (categorie majoritară în totalul migranților de muncă, peste 85%) este părinte al cel puțin unui copil de vârstă preșcolară. Astfel, în reflecția statisticii oficiale, putem estima că cel puțin 54 mii copii de vârstă preșcolară, rămân, în ultimii ani¹³, în afara grijilor educaționale părintești și armoniei spirituale familiale. Este evidentă deci evoluția curenților educative în creșterea și dezvoltarea zilnică a preșcolarului,

¹³ Calculat de autor în baza datelor Anchetei Forței de Muncă, BNS, banca de date: www.statistica.md

în special în lipsa mamei (în mediul rural practic fiecare a patra persoană dintre migranții de 20-49 ani), iar riscurile ulterioare a depravării comportamentale a copilului sunt tot mai probabile pe măsura duratei îndelungate a absenței. Literatura de specialitate elucidează că lipsa unui părinte sau al ambilor condiționează apariția carențelor afective iar efectele acestora sunt cu atât mai grave și mai ireversibile cu cât mai precoce este lipsa părinților.

Deși estimările oficiale privind numărul real al copiilor rămași fără supravegherea părinților ce muncesc în afara țării, sunt nesistematice și probabiliste la scară națională, putem constata că numărul copiilor sub vârsta de 18 ani cu părinți ce au migrat a oscilat de la 200 mii în 2007 la 150 mii în 2011, în medie 1/3 dintre aceștia având ambii părinți plecați. Totodată în intervalul anilor 2005-2011 se remarcă creșterea ponderii elevilor cu părinți migranți în totalul elevilor - circa un sfert, ajungând la o maximă de 33% în anul 2009 [9].

Impactul absenței unuia sau ambilor părinți, ca urmare a migrației de muncă, asupra nucleului afectiv, valoric și moral al copiilor rămași acasă se resimte astăzi prin amplificarea diverselor manifestări comportamentale deviate și riscuri: creșterea ponderii copiilor cu vârsta între 10-19 ani ce consumă alcool (în anul 2012 6% dintre copii consumau alcool de două ori în săptămână, pe când în anul 2003 se înregistrau 3%); sporirea numărului de avorturi în rândul tinerelor de 15-19 ani (1768 cazuri înregistrate în 2011, în medie cu 20% mai mult decât în anii precedenți); absentismul școlar explicat de către 1/3 din adolescenți prin lipsa controlului parental ca urmare a migrației de muncă; creșterea numărului de copii implicați în săvârșirea delictelor (în medie cu câte 200 minori în ultimii trei ani) dintre care, potrivit statisticii infracționale, un sfert sunt din categoria celor rămași fără îngrijirea unuia sau ambilor părinți, cu tendință de creștere în ultimii ani [10]; majorarea numărului de copii luați la evidență de organele tutelare, din anul 1996 până în prezent, cu unele oscilații, numărul acestor minori a crescut cu peste 54%, înregistrând în 2012 – 3483 copii.

Constatăm că efectele pozitive ale migrației părinților și intențiile acestora ce au condiționat ameliorarea statutului material, a nivelului de trai, depășirea sărăciei relative nu compensează complexitatea implicațiilor asupra sănătății emoționale și fizice, performanțelor școlare, conduitei etc., consecințelor și dinamicii riscurilor la care sunt expuși copiii lăsați acasă.

Este evident, că un rol nu mai puțin important în asigurarea calității vieții este accesul copiilor la prestațiile și serviciile sociale, în primul rând la cele de sănătate și educație, or anume acestea determină calitatea capitalului uman. Republica Moldova, deși înregistrează progrese evidente în accesul copiilor la servicii de educație, rata brută de cuprindere a copiilor în vârstă de 3-6 ani (82,1% în 2012) sporind cu circa 8% în ultimii patru ani, iar rata de școlarizare fiind destul de înaltă (78,3%), rămâne încă în spatele țărilor UE ce raportează, în medie, o rată de 90% a indicatorilor pe educație. Pe parcursul ultimilor ani, s-au îmbunătățit și unii indicatori ai sănătății copiilor: reducerea ratei mortalității infantile (9,8 în 2012) și a mortalității copiilor până la 5 ani (12,1 în 2012); creșterea ratei

imunizării (93-98% în 2011 pentru diferite tipuri de vaccini) și descreșterea morbidității generale a copiilor de 0-17 ani. Totuși, se evidențiază inegalități mari între copii în ceea ce privește accesul la serviciile de sănătate și informarea vizavi de propria sănătate, or potrivit evidenței oficiale copiii din mediul rural vizitează medicul de familie de 2 ori mai rar decât cei din mediul urban. Aceasta, la rândul său, denaturează realitatea privind starea de sănătate a copiilor de la sate și explică valoarea de 2 ori mai mică a ratei morbidității acestora prin boli cronice declarate în raport cu copiii din mediul urban. O altă controversă este, creșterea ratei incidenței malnutriției la copii în vârstă de 0-5 ani cu riscuri majore asupra sănătății, oscilând în ultimii ani între 11,4-10,4% [7].

Este indisolubilul faptul că bunăstarea copiilor este legată de bunăstarea familiei. Diferențele de venituri explică în mare măsură și diferențele de prosperitate nematerială a copiilor. Veniturile, consumul și condițiile de trai ale copiilor variază semnificativ după o serie de criterii, cu incidență critică în funcție de medii. Copiii de la sat dispun de venituri mai mici (de 1,5 ori față) și consum mai mic (de 1,4 ori) decât cei din mediul urban, inclusiv pentru alimentație, educație și sănătate.

Evident că politicile de susținere a familiei cu copii ar trebui să contribuie la atenuarea costurilor directe și indirecte ale familiei pe care le presupune creșterea copiilor prin alocații familiale și subvenții acordate familiei pentru îngrijirea unui copil. În condițiile în care mărimea medie a indemnizațiilor pentru copii a fost în creștere în ultimii ani, remarcăm faptul că acestea doar parțial acoperă minimul de existență calculat pentru copii: în jur de 69% în anul 2012 pentru copiii persoanelor asigurate și de 51% a persoanelor neasigurate (Fig.3). În plus, sunt prea mici pentru a avea efecte sociale puternice, impactul asupra sărăciei „înainte” și „după” primirea indemnizațiilor fiind de numai 1-1,5% în intervalul 2008-2012.

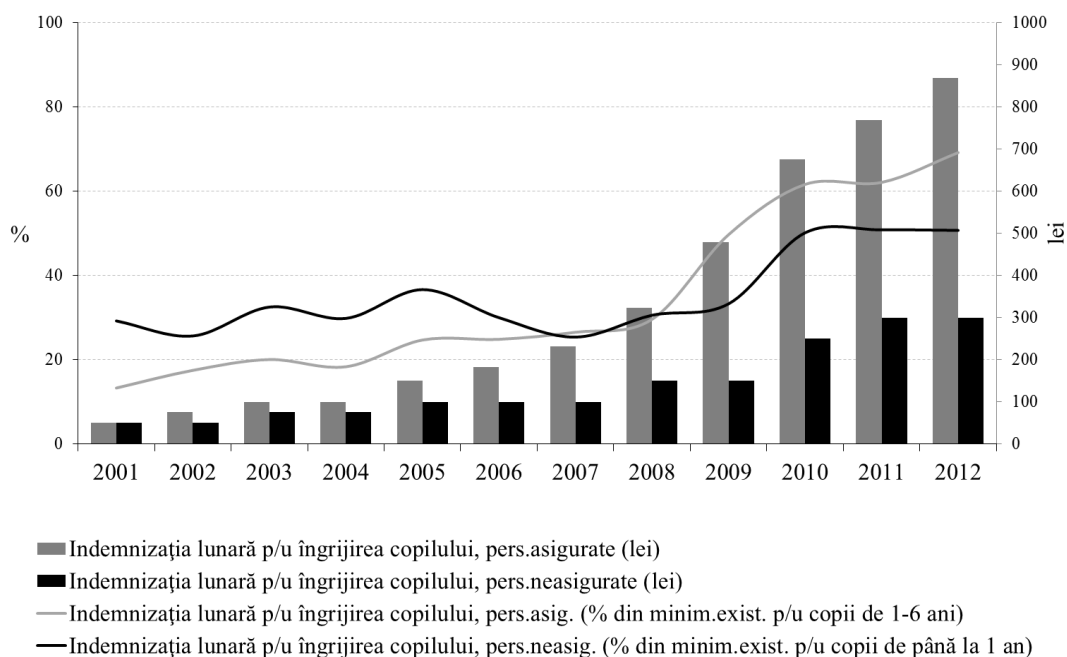

Fig.3. Raportul dintre indemnizațiile pentru îngrijirea copilului și minimul de existență calculat pentru copii, %

Sursa: calculele autorilor în baza datelor BNS, www.statistica.md

Rolul investițiilor sociale orientate către copii nu poate fi subestimat în abordarea problemelor de dezvoltare durabilă precum, ridicarea bunăstării generale a copilului, familiei dar și a întregii societăți, reducerea inechității socio-economice egalând posibilitățile de dezvoltarea integrare socială. Potrivit studiilor trans-naționale [1; 2], se evidențiază că investițiile publice au o efectivitate mai mare asupra capitalului uman atunci când debutează în anii timpurii ai copilăriei (înainte de vârsta școlară), când se focusează pe categoriile vulnerabile ale populației și când sunt menținute pe întreaga perioadă a copilăriei. O astfel de strategie are un nivel înalt de rentabilitate socială și permite de a evita intervențiile ulterioare mult mai costisitoare pe parcursul vieții. Dacă investiția în copii în general, constituie cea mai bună metodă de generare și dezvoltare a capitalului uman, atunci investiția în fiecare copil în parte – este cea mai efectivă strategie de prevenire a excluziunii sociale. În perspectivă, randamentul unor astfel de investiții pentru întreaga societate va fi multiplu în plan inovațional și a posibilităților creative rezultate ca urmare a dezvoltării potențialului uman, precum și a stabilității sociale și politice, scăderii infrafracționalității și profilaxiei violenței, implicării cetățenilor în viața socială și politică.

Bibliografie:

1. Child Poverty in Perspective: An overview of child well-being in rich countries. UNICEF, 2007
2. Child well-being in rich countries. A comparative overview. UNICEF, 2013.
3. Cartea verde a populației RM. Chișinău, 2009.
4. Gagauz O. Familia contemporană între tradițional și modern. Chișinău, 2011.
5. Situația copiilor în Republica Moldova în anul 2012. BNS. Notă informativă.
6. Calitatea creșterii economice și impactul asupra dezvoltării umane. Chișinău, UNDP, 2006.
7. Raport privind sărăcia în Republica Moldova 2010-2011. Chișinău, Ministerul Economiei, 2012 Barometrul de opinie publică. IPP, 2002-2013, Chișinău
8. Бучучану-Врабие М. Трудовые мигранты из Молдавии и их дети. În: Demoscope Weekly, Москва, 2012, № 515-516, [online] <http://demoscope.ru/weekly/2012/0515/tema01.php>
9. Dolea I., Zaharia V, Prițcan V., Buciuceanu-Vrabie M. Fenomenul delincvenței juvenile în Republica Moldova. Chișinău: Cartea Juridică, 2012, p.116.
10. www.mai.gov.md